

ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ ԴԱՏԱԿԱՆ ՔԱՇՔՇՈՒԿՆԵՐԸ՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԳՈՅՔԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ԽԱՓԱՆՄԱՆ ԳՈՐԾԻՔ (2010-2020)

ՎԱՀՐԱՄ ՀՈՎԵԱՆ (vhovyan@yandex.ru)

ՄՈՒՏՔ

Վերջին՝ 2010-20 տասնամեակում, սկսած 2011ից, մի շարք գործոնների բերմամբ, Թուրքիայում քրիստոնեայ փոքրամասնություններից բռնագրաւուած եկեղեցական գոյքի վերադարձի թեման պարբերաբար աշխուժանում է հասարակաքաղաքական եւ գիտավերլուծական խօսույթում: Պետութիւնը, հետապնդելով արտաքին աշխարհում իր համար ժողովրդավարական, կրօնական փոքրամասնությունների հանդէպ հոգացող երկրի պատկեր կերտելու նպատակ, արտաքուստ բարեացակամութիւն է ցուցաբերում հարցի լուծման խնդրով: Գործնականում, սակայն, տարատեսակ խոչընդոտներով տապալում գործը: Պետութեան օգտագործած եղանակներից է դիւանակալական քաջքշուկները¹: Իսկ դրա դրսեւորման ձեւերից՝ տեսական դատական գործընթացներ, որոնք ձգտում են տարիներով:

Գարագիւղի (Կ. Պոլիս) Սանասարեան խան-պանդոկի շէնքի օրինակը թերեւս դրա լաւագոյն եւ ամենաթարմ ապացոյցն է: Վերջինիս վերադարձի ձգձգման պատումի եւ յօդուածում ներկայացուած մի շարք այլ օրինակների համադրութիւնը ցոյց կը տայ թուրք պետական քաղաքականութեան ընթացքը համայնքային գրաւեալ-իրացուած գոյքերի խնդրով: Դրա ընդհանրացումին դէմ գործող, հակառակ ընթացք որդեգրած դատական գործողութիւնները չնչին բացառութիւններ են: Նոյնն է ընթացքը նաեւ ոչ-հայ քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց (յոյներ, քրիստոնեայ արաբներ, ասորիներ, աւետարանական տարբեր եկեղեցիներ) խնդրով: Ապացոյցը Պոլսին մերձակայ Հէյբելի կղզու յոյն աստուածաբանական ճեմարանի վերաբացման ձգձգումն է. իշխանութիւնները այն արհեստականօրէն կապում են Յունաստանում մուսուլմանների դրութեան «բարելաւման» խնդրի հետ²:

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ ԽԱՆԻ ՀԱՐՑԸ

2018ի սկզբին Թուրքիայի վճռաբեկ դատարանի վճռով ճանաչուել էր Պոլսոյ հայոց պատրիարքութեան սեփականութեան իրաւունքը Սանասար-

¹ Վահրամ Հովեան, «Եկեղեցական գոյքի վերադարձման խնդիրը որպէս հայոց պահանջատիրութեան բաղկացուցիչ», *Հայկազեան հայագիտական հանդէս, հպր. ԼԵ.*, Պէյրութ, 2015, էջ 613:

² Աւելի մանրամասն տե՛ս՝ *Greece Calls for Reopening of Constantinople's Orthodox Seminary* (Vid & Pics), https://www.thenationalherald.com/archive_politics/arthro/greece_calls_for_reopening_of_constantinople_s_orthodox_seminary_vid_pics-53327/ (մատչւում 7 Յունիս 2021):

եան խան շէնքի նկատմամբ³: Թուում էր՝ մօտ 4 տարի տեւած դատական գործընթացը հասել է հանգուցալուծմանը, եւ հայ համայնքը անասելի ջանքերով վերջապէս կարողացել է ետ վերցնել այդ շէնքը, ինչը տնտեսական առումով կարեւոր նշանակութիւն ունի նրա համար: Սակայն պետութիւնը՝ ի դէմս Հիմնադրամների (վաքըֆ) Ընդհանուր Տնօրինութեան (ՀԼՏ), նոր դատ էր բացել, եւ 2019 Փետրուարի սկզբին նոյն դատարանը մէկ այլ վճռով բեկանել է ի՛ր իսկ որոշումը, ինչը նշանակում է, որ Սանասարեան խանը չի ճանաչում որպէս հայոց պատրիարքութեան սեփականութիւն:

Դատարանի այս վճիռը խորը հիպոթափութիւն պատճառեց հայ համայնքին: Այնուամենայնիւ, Պատրիարքութիւնը մտադիր է շարունակել իրաւական պայքարը եւ «կը պատրաստուի նոր դիմում կատարելու Թուրքիոյ Բարձրագոյն Սահմանադրական Ալտեան»⁴: Թէ որքան կը տեփ այս դատական գործընթացը եւ ինչ հանգուցալուծում կ'ունենայ՝ դժուար է ասել:

1881ին էրզրումցի հայ բարերար Մկրտիչ Սանասարեանի⁵ կողմից կառուցուած հայկական այս պատմական շինութիւնը, որի կառուցման նպատակն էր եկամուտներ ապահովել Էրզրումի համանուն հայկական վարժարանի⁶ համար եւ որը Թուրքիայի Հանրապետութեան հռչակումից յետոյ պետականացուել է եւ օգտագործուել այլ նպատակներով (բանտ, դատարանի շէնք), ներկայում վարձակալութեան է տրուած ՀԼՏի կողմից⁷: Ցաւալի է, որ վարձակալն իրականացրել է վերանորոգման աշխատանքներ՝ «... վնաս պատճառելով շէնքի պատմական դիմագծութեան»⁸:

Սանասարեան խանի վերաբերեալ Թուրքիայի վճռաբեկ դատարանի նոր վճիռը ամրապնդում է այն վարկածը, որ նախորդ վճիռը, որով ճանաչուել էր Պոլսոյ հայոց պատրիարքութեան սեփականութեան իրաւունքը շէնքի նկատմամբ, կայացուել էր այն ժամանակ պատրիարքական ընտրութիւնների ձախողումից յետոյ հայ համայնքում առաջացած վրդովմունքը մեղմելու նպատակով: Ժամանակի ընթացքում այդ վրդովմունքի հանդարտումից յետոյ այլեւս կարիք չկար զիջումների գնալ: Հետեւաբար, կարելի էր նաեւ վերանայել նախկինում կայացուած հայանպաստ վճիռը:

³ «Արամ սրբազան շահեցաւ վազըֆներու ընդհանուր տնօրէնութեան դէմ բացուած դատը», *Նոր Մարմարա*, 16 Փետրուար 2018:

⁴ «Սանասարեան խանը պատրիարքարան վերադարձնելու հարցի կապակցութեամբ դատարանը յանկարծ փոխեց իր նախորդ որոշումը, որ հայոց պատրիարքարանի ի նպաստ էր», *Նոր Մարմարա*, 6 Փետրուար 2019:

⁵ Մկրտիչ Սանասարեանի մասին տե՛ս՝ *Հայկական սովետական հանրագիտարան*, *հոր. 10*, Երեւան, 1984, էջ 175:

⁶ Սանասարեան վարժարանի մասին տե՛ս՝ *Հայկական սովետական*, էջ 175:

⁷ «Ստամբուլի հայկական «Սանասարեան խան» շէնքը վերածուելու է հիւրանոցի», *Ազգ.* 13 Դեկտեմբեր 2019:

⁸ «Սանասարեան խան»ը դարձեալ բանավէճի առարկայ...», *Նոր Մարմարա*, 3 Դեկտեմբեր 2019:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ՊԱՏԱՀԱԾԸ ԵՒ ԿՐԿՆՈՒՈՂ ԱՅԼ ՆՄՈՒՇՆԵՐ

Մէկ այլ վառ օրինակ է Երուսաղէմի հայոց պատրիարքութեան⁹ Սրբոց Յակոբեանց միաբանութեանը պատկանող կալուածների վերադարձման դատական գործընթացը: Խօսքը անելի քան 100 կալուածների մասին է, որոնք հիմա պատկանում են ՀԸՏին: Պատրիարքութիւնը նախ դիմել էր թուրքական վարչական դատարան՝ այդ կալուածները ետ ստանալու պահանջով: Հարցով անձամբ զբաղում է Երուսաղէմի հայոց պատրիարք Նուրհան արք. Մանուկեանը: Վարչական դատարանի կողմից՝ մերժուելով՝ 2016 Օգոստոսի 26ին, պատրիարքութիւնը դիմել է սահմանադրական դատարան: Անելի քան երեք տարի յետոյ վերջինս կայացրել է վճիռ, թէ վարչական դատարանը պատշաճ չէր քննել գործը, ինչը նշանակում է դիմողի՝ արդար դատաքննութեան իրաւունքի խախտում: Հետեաբար գործը ենթակայ է վերաքննութեան Անկարայի 15րդ վարչական դատարանում¹⁰:

Այսպիսով, սահմանադրական դատարանը ոչ թէ լուծել է թնճուկը, այլ ուղարկել նոր քննութեան, ինչը նշանակում է դատական գործընթացի նոր շրջափուլ: Իսկ թէ որքան կը տեւի գործի վերաքննութիւնը եւ ինչպիսին կը լինի ելքը՝ դժուար է կանխատեսել:

Բացի խնդրի լուծումը տարիներով ձգձգելու եւ այդկերպ խափանելու նպատակից, նման մարտավարութիւնը թուրքական կողմի համար արդիւնաւէտ է նաեւ այն առումով, որ կանխում է գործի քննութիւնը միջազգային ատեաններում՝ Մարդու Իրաւունքների Եւրոպական Դատարանում (ՄԻԵԴ), քանի որ վերջինս քննում է միայն այն գործերը, որոնք անցել են տուեալ երկրի դատական համակարգի բոլոր ատեաններով:

Այդ հիմքով էր, որ ՄԻԵԴ-ը 2017ին մերժեց¹¹ քննել Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան դիմումը¹²: Նախապէս կաթողիկոսութիւնը դիմել էր Թուրքիայի

⁹ Օսմանեան շրջանում պատրիարքութեան գերիշխանութիւնը տարածուել է Սիրիայի, Լիբանանի, Կիպրոսի եւ մինչեւ 1839՝ Եգիպտոսի թեմերի վրայ: Այժմ նրա իրաաստութեան տակ են միայն Պաղեստինի ու Իսրայէլի հայկական եկեղեցիները, նաեւ՝ Յորդանանի հոգեւոր հովուութիւնը («Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցի», *Հայ Սփիւռք հանրագիտարան*, Երեւան, Տիգրան Մեծ հրատ., 2003, էջ 697-98):

¹⁰ «Թուրքիոյ սահմանադրական ատեանը Երուսաղէմի հայոց պատրիարքութեան ի նպաստ որոշում արձակեց», *Նոր Մարմարա*, 2 Հոկտեմբեր 2019:

¹¹ «Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Արամ Ա. կաթողիկոս քննադատեց Եւրոպայի Մարդկային Դատարանի անարդար մօտեցումը Սիսի կաթողիկոսարանի վերադարձի դատին գծով», *Հասկ*, 2017(9-10) Սեպտեմբեր-Հոկտեմբեր, էջ 637-8:

¹² Քեմալական իշխանութիւնների պարտադրմամբ 1921ի վերջին Սահակ Բ. Խապայեան կաթողիկոսը լքում է Սիսի կաթողիկոսարանը, որից յետոյ այն դադարում է լինել Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան նստավայր, իսկ 1922ի սկզբին այն աներում է ու թալանւում («Հայաստանյայց Առաքելական», էջ 695-6):

սահմանադրական դատարան (2018 Ապրիլ 28)¹³, իսկ վերջինս էլ մերժել էր հայցի քննութիւնը՝ պատճառաբանելով որ դիմումի հասցէատէրն ինքը չէ:

Դատական քաջքշուկները երբեմն այն աստիճանի են հասնում, որ արդէն իսկ կայացրած դատավճիռներն իրականացնելու համար հայ համայնքի պատկան մարմինները ստիպուած են լինում դիմել դատական նոր գործընթացի: Օրինակ՝ Բէքոզի հայկական Ս. Նիկողայոս եկեղեցու տարածքում գտնուող հողամասի բռնագրաման առնչութեամբ կայացրած դատավճիռը: Ստամբուլի մայր քաղաքապետարանը 2015-16ին կատարուած մի ճանապարհաշինարարական նախագծի հիմամբ բռնագրաւել էր յիշեալ հողամասը, որի դիմաց եկեղեցու թաղային խորհուրդը դիմել էր դատարան: Վերջինս կայացրել էր 24 միլիոն թուրքական լիրա հատուցելու որոշում:

Այս խնդիրն ունի երկու հարթութիւն: Առաջինն այն է որ բռնագրաւուած եկեղեցական գոյքի փոխարէն տրուած դրամական փոխհատուցումը գուցէ համարժէք է (թէեւ գումարի մի մասն օգտագործուելու է փաստաբանների վարձատրութեան եւ դատական գործընթացի ծախսերի համար), սակայն նշանակութեան առումով այն համարժէք չէ: Բանն այն է, որ հատուցուելիք գումարը՝ անկախ իր մեծութիւնից, մէկանգամեայ «եկամուտ» է: Մինչդեռ հայ համայնքին պատկանող գոյքը շարունակական եկամուտ է ապահովում համայնքային կառոյցներին՝ վարձակալութեան եւ այլ միջոցներով: Կը կարողանա՞յ արդեօք թաղային խորհուրդը յիշեալ գումարով ձեռք բերել բռնագրաւուած հողամասին համարժէք հողամաս, թոյլ կը տա՞ն արդեօք դա թուրքական իշխանութիւնները՝ դժուար է ասել: Դատելով նմանատիպ այլ դէպքերից՝ կարելի է ասել, որ տարւում է հայկական համայնքային հաստատութիւններին շարունակական եկամտի աղբիւրից զրկելու – հետեւաբար եւ աղքատացնելու – քաղաքականութիւն:

Երկրորդ հարթութիւնն այն է, որ անգամ դատարանի վճռով որպէս հատուցում նախատեսուած գումարը եկեղեցու թաղային խորհուրդը չի կարողանում ստանալ, քանի որ քաղաքապետարանը ...չի շտապում իրականացնել դատարանի վճիռը: Արդիւնքում նշուած գումարի վրայ աւելանում են տոկոսներ: 2019 Ապրիլի դրութեամբ գանձուելիք գումարը հասնում էր 24,4 միլիոն թ.լ.: Ի վերջոյ, թաղային խորհուրդը ստիպուած էր «դատական գանձումի հետապնդումի» դիմում կատարել քաղաքապետարանի դէմ¹⁴: Կը վճարուի՞ արդեօք այդ գումարը միանուագ, թէ մաս-մաս՝ յընթաց փոշիացուելով, կամ գուցէ նո՞ր դատական գործընթաց կը յարուցուի քաղաքապետարանի կողմից՝ նոր ձգձգմանը համար...: Վերջապէս, հաշուի առնելով

¹³ «Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը դատ քացաւ Թուրքիոյ սահմանադրական դատարանին մօտ», *Հասկ*, 2015:4 Ապրիլ, էջ 240-1:

¹⁴ «Պէյքոզի թաղային խորհուրդը կը սպասէ որ քաղաքապետութիւնը վճարէ դատարանէն ճշտուած գումարը որ 24 միլիոն 400 հազարի հասած է», *Նոր Մարմարա*, 20 Ապրիլ 2019:

թուրքական լիրայի շարունակական արժեզրկումը՝ վճարուելիք գումարը չի ունենայ այն նոյն գնողունակությունը՝ ինչ վճռի արձակման պահին:

Աւելի ցցուն օրինակ է Գեղիքփաշայի թաղային խորհրդից բռնագրաւուած 3100 քառ.մ. հողամասի դէպքը, որի պատմութիւնը սկսուած է դեռեաւ 1944ին: Այդ թուականին պետութիւնը բռնագրաւել էր սոյն հողատարածքը, սակայն յետագայում գտնուած արաբերէն մի արձանագրութիւնից պարզուել է, որ հողամասը իրականում պէտք է լինէր ոչ թէ 3100, այլ 1900 քառ.մ., եւ պետութիւնը խորհրդին վճարել է 1900ի համար՝ իրականում, սակայն, բռնագրաւած լինելով 3100 քառակուսի մետր:

Գեղիքփաշայի թաղային խորհուրդը դիմել էր դատարան մնացեալ 1200 քառ.մ.ի համար եւս հատուցում ստանալու: Աւելի քան 10 տարի անց, դատարանը վճռել է, որ քաղաքապետարանը պէտք է վճարի 8.5 միլիոն թ.լ.¹⁵՝ իբրեւ փոխհատուցում յիշեալ 1200 քառ.մ. հողատարածքի համար: Քաղաքապետարանը մինչ օրս վճարել է յիշեալ գումարի փոքր մասը (2.5 միլիոն թ.լ.)՝ խոստանալով մնացեալ մասը (6 միլիոն թ.լ.) վճարել յետագայում, այն էլ՝ ոչ թէ միանուագ, այլ մաս-մաս¹⁵:

Այս պատմութեան արժեւորումն կարելի է ամփոփել հետեւեալ կէտերով.

1. Պետութիւնն ի սկզբանէ Գեղիքփաշայի թաղային խորհրդին մասնակիօրէն է փոխհատուցել պետականացուած հողամասի դիմաց:

2. Մնացած մասի փոխհատուցման համար սկսուած դատական գործընթացը տեւել է անտրամաբանական երկար՝ աւելի քան 10 տարի:

3. Քաղաքապետարանը դատարանի վճռի իրականացումը համարում է ոչ թէ պարտաւորութիւն, այլ՝ բարիկամեցողութեան դրսեւորում իր կողմից:

4. Հետեաբար, այն իրեն իրաւունք է վերապահում փոխհատուցուելիք գումարը վճարել իր հայեցողությամբ՝ մաս-մաս, ինչը նշանակում է նախատեսուած գումարի փոշիացում:

5. Յարդ քաղաքապետարանի կողմից վճարուել է գումարի մօտ 30%ը:

6. Մնացած մասի վճարման ժամկէտերի եւ չափաքանակների մասին յստակութիւն չկայ, ինչը նշանակում է, որ այն կարող է յետաձգուել անորոշ ժամանակով կամ էլ առկասարակ չիրականացուել:

7. Պետականացուած գոյքի դիմաց դրամական փոխհատուցումը համարժէք չէ, քանի որ, ինչպէս նշուեց վերը, դա մէկանգամեայ «եկամուտ» է, մինչդեռ գոյքի առկայութիւնը շարունակական եկամտի աղբիւր է համայնքային հաստատութիւնների համար:

Ուստի, վճիռը միայն առաջին հայեացքից է յաջողութիւն համայնքի համար, իսկ մանրամասների մէջ ոգետրիչ շատ քիչ բան կայ:

¹⁵ «Կետիկփաշայի թաղային խորհուրդը շահեցաւ բռնագրաւուած 1200 մեթր քառակուսի հողամասի 'ոխարժէքը», *Նոր Մարմարա*, 22 Նոյեմբեր 2019:

ԴԱՆԴԱՂԱՇԱՐԺՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ... ՀՐԱՆԴ ԴԻՆՔ

Թուրքական դատական համակարգի դանդաղաշարժությունը ակնյայտ է ոչ միայն եկեղեցական գոյքի վերադարձման, այլև հայ համայնքին առնչող այլ հարցերում եւս: Նկատելի է նաեւ խնդիրն արհեստականօրէն այնքան ձգձգելը՝ մինչեւ առարկայական հանգամանքների բերումով այն այլեւ դադարի գոյութիւն ունենալուց: Այդպիսին է Պոլսոյ հայոց պատրիարքի ընտրութեան նախաձեռնարկ մարմնի բողոքի քննութիւնը սահմանադրական դատարանում: Դեռեւ 2016ին մարմինը (ձեւատրուած 2008ին՝ պատրիարքի հիւանդութիւնից յետոյ¹⁶) դիմել էր սահմանադրական դատարան՝ պետութեան կողմից պատրիարքական ընտրութիւններ անցկացնելու թոյլտուութեան մերժումը գանգատարկելու նպատակով: Այս դատական գործընթացը սկսուել էր դեռեւ 2010ից: Երկու անգամ մերժում ստանալով՝ մարմինը խնդիրը տեղափոխել էր սահմանադրական դատարան: Վերջինս գործը քննել է...երեք տարի անց՝ 2019 Մայիսի 22ին¹⁷: Եւ չնայած վճիռը՝ հիմնուած սահմանադրութեան 24րդ յօդուածի վրայ, եղել է յօգուտ մարմինի, թէ՛ «Պատրիարքական ընտրութիւնները զանազան պատճառներով խափանելը կրօնի ազատութեան խախտում է»¹⁸, այնուամէնայնիւ, դա արդէն ժամանակավրէպ որոշում էր, քանի որ նոյն թուականի Մարտի 8ին մահացել էր պատրիարքը, եւ յաջորդ՝ 85րդ պատրիարքի ընտրութիւններն ինքնաբերաբար դարձել էին օրակարգային¹⁹: Այսպիսով, ընտրութիւններ անցկացնելու թոյլտուութիւն ստանալու համար համայնքի յարուցած իրաւական գործընթացը Թուրքիայի դատական համակարգում ձգձգուեց մօտ 9 տարի՝ մինչեւ առարկայական հանգամանքների բերումով դրա դուրս գալը օրակարգից:

Իսկ 2007ին սպանուած հայ լրագրող, *Ակօս շաքաթաթերթի* գլխատր խմբագիր Հրանդ Դինքի ոճիրի գործով դատավարութեան մասին երկար կանգ առնելն իսկ անելորդ է, քանի որ այն վերաճուել է անվերջանալի թուացող մի գործընթացի. շարունակում է արդէն անելի քան տասնչորս տարի, իսկ ելքն այդպէս էլ չի երեւում:

¹⁶ Ռ. Մելքոնեան, «Պոլսոյ հայոց պատրիարքութեան ներկայ վիճակի մասին», http://www.noravank.am/arm/issues/detail.php?ELEMENT_ID=4918 (մատչում՝ 18 Դեկտեմբեր 2019):

¹⁷ «Սահմանադրական ատեանը այսօր պիտի քննարկէ պատրիարքական ընտրութեան առնչութեամբ ներկայացուած թղթածրարը», *Նոր Մարմարա*, 22 Մայիս 2019:

¹⁸ «Սահմանադրական ատեանի վճիռը՝ պատրիարքական ընտրութիւններու հարցի մասին», *Նոր Մարմարա*, 24 Մայիս 2019:

¹⁹ Նոր պատրիարքի ընտրութիւնների երկփուլ գործընթացը տեղի ունեցաւ 2019 Դեկտեմբերի 8ին եւ 11ին. պատրիարք ընտրուեց Սահակ եպս. Մաշալեանը:

ԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ԴՐՈՅԹՆԵՐ

Չի բացառում, որ հայկական խնդիրներով գործերի տեսական քննության համար առկա են նաեւ առարկայական պատճառներ, օրինակ՝ դատարանների ծանրաբեռնաճութիւնը, քննուող գործերի բարդութիւնը են.: Այնուամէնայնիւ, եթէ թուրքական իշխանութիւններն անկեղծ են հայապատկան գոյքը վերադարձնելու հարցում, ապա դրա համար կան դիւրին հնարատրութիւններ, օրինակ՝ նուիրատրութիւնը կամ խորհրդանշական գներով վաճառքը: Այս միջոցները, ըստ էութեան, նոյնպէս իրաւական են կամ գոնէ ունեն այդպիսի երանգ, եւ թոյլ են տալիս խուսափել երկարատեւ դատական գործընթացներից: Ամենամեծ ցանկութեան դէպքում անգամ անհնար է ենթադրել, որ թէ՛ Թուրքիայում, թէ՛ հայ համայնքում չկան արհեստավարժ իրաւաբաններ, ովքեր քաջատեղեակ են բռնագրաւուած եկեղեցական գոյքի վերադարձման այս եւ այլ դիւրին միջոցների մասին:

Դրանց փոխարէն բարդ եւ ժամանակատար դատավարութիւնների ընտրութիւնը ցոյց է տալիս, որ թուրքական իշխանութիւնների՝ դեռեւս 2011ին ընդունած որոշումը քրիստոնեայ համայնքներից գրաւուած գոյքը վերադարձնելու մասին, սոսկ ժողովրդավար եւ իր փոքրամասնութիւնների նկատմամբ հոգ տանող պետութեան պատրանք ստեղծելու նպատակ է հետապնդում: Գործնականում թուրքական պետութիւնն իր զինանոցում ունի բազմաթիւ գործիքներ իր իսկ որոշման իրականացումը վիժեցնելու համար եւ կիրառում է դրանք: Իսկ այդ գործիքներից մէկն էլ երկարատեւ, հիւծիչ եւ յոգնեցուցիչ դատական գործընթացներն են՝ անորոշ հեռանկարով: Նման անօգուտ իրաւական քաշքշուկները, որոնք նաեւ ծախսատար են՝ հաշուի առնելով, օրինակ, փաստաբանական ծառայութիւններից օգտուելու համար վճարուող գումարները, կարող են յուսահատութիւն առաջ բերել հայ համայնքի մօտ՝ ստիպելով նրան կամաւոր հրաժարուել եկեղեցական գոյքի վերադարձման գործողութիւններից:

Հայկական համայնքային կառոյցները Թուրքիայում այսօր դրամական լուրջ խնդիրներ են դիմագրաւում: Օրինակ՝ կրթական հաստատութիւններն իրենց ամսվարկը հաւասարակշռելու համար ամէն տարի ստիպուած են լինում կազմակերպել հանգանակութիւններ: Մինչդեռ կալուածների վարձակալութեան կամ այլ միջոցներով շահագործման դէպքում այդ խնդիրը հնարատր կը լինէր հեշտութեամբ լուծել:

Հայկական կալուածները տնօրինող թաղային խորհուրդները ստացուող եկամուտներից վճարումներ են կատարում նաեւ այնպիսի կարեւոր համայնքային հաստատութիւնների, ինչպիսիք են մամուլի օրգանները (իրենց ծանուցումները հրապարակելու դիմաց)՝ այդպէս ֆինանսատրելով նրանց գործունէութիւնը: Ընդ որում, վճարումները, թէեւ տարբեր չափերով, այնուամէնայնիւ, բաժին են հասնում Պոլսում հրատարակուող բոլոր հայկական օրգաններին՝ առանց խտրականութեան: Օրինակ՝ Բէյօղլուի թաղային խորհուրդը 2018ին *Ժամանակ օրաթերթ*ին վճարել է 135,000 թ.լ.,

Նոր Մարմարա օրաթերթին՝ 77,000, Փարոս ամսաթերթին՝ 11,000, Լոյս երկշաբաթաթերթին՝ 5900, Ակօսին 2900²⁰:

Հաշուի առնելով, որ վանքապատկան կալուածները եկամտի լուրջ աղբիւր են հայկական համայնքային հաստատութիւնների համար, կարելի է պնդել, որ վերը նկարագրուած քաղաքականութեամբ պետութիւնը նպատակ է հետապնդում վերջիններիս պահել տնտեսապէս տկար պայմանում՝ դրանից բխող հետեւանքներով: Ճակատագրի հեգնանքով այդ հարցում որպէս գործիք են կիրառում բոլորովին այլ՝ արդարադատութեանը ծառայելու առաքելութիւն ունեցող դատական մարմինները:

Չնայած բարդ հանգամանքներին, արդար պայքարը եկեղեցական գոյքի վերադարձման համար, այնուամէնայնիւ, պէտք է շարունակել թէ՛ իրաւական եւ թէ՛ քաղաքական եղանակներով: Քաղաքական ուղիները ընդգրկում են ինչպէս բանակցութիւնները թուրքական իշխանութիւնների հետ, այնպէս էլ այլ երկրներում հայկական լոբբիստական կառոյցների գործունէութիւնը յիշեալ խնդրով: Պայքարի արդիւնաւէտութիւնը կարող է բարձրացնել միջարանական գործակցութիւնը Հայ Առաքելական, Կաթողիկէ եւ Աւետարանական եկեղեցիների միջեւ, ինչպէս նաեւ համատեղ ջանքերը Թուրքիայի այլ քրիստոնէայ փոքրամասնութիւնների հետ:

JUDICIAL PROCRASTINATIONS – A MEANS TO INTERCEPT THE RETURN OF ARMENIAN COMMUNAL PROPERTY (2010-2020)

(Summary)

VAHRAM HOVYAN (vhovyan@yandex.ru)

The paper discusses the issue of the return of Armenian church property confiscated by the state in Turkey.,.

Basing his argument on details of diverse, newly developing judicial cases, the author maintains that the Turkish authorities are not at all interested in the return of Armenian Church properties to their rightful owners.

The paper notes that the Turkish authorities have adopted a dual track, both tracks serving Turkish state interests. On the one hand the authorities claim that property is being returned, thus crafting the image of a fair, democratic Turkish state that cares for its ethno-religious minorities, yet, on the other hand, it uses bureaucratic procrastinations to intercept the return of the confiscated property.

The author gives examples of several such cases which have lasted for years and even decades. He argues that in certain cases such delays are expensive and exhausting judicial processes, while in other cases the compensation paid becomes almost valueless due to inflation and/or the spreading out of the payment over years and years. The author notes as well that in certain cases the verdict comes out too late, at a time when the case has been resolved by those concerned.... Furthermore, by maintaining the

²⁰ «Հոգեզալստեան տօնը՝ Պէյօղլուի Ա. Երրորդութիւն եկեղեցոյ երդիքին տակ», Նոր Մարմարա, 10 Յունիս 2019:

upper hand in the juridical discussions, the Turkish state keeps the Armenian community of Istanbul and its institutions at its “mercy and grace” and under economically unfavorable conditions.

Taking into consideration that Armenian communal structures nowadays face serious monetary hardships and church property is a source of significant income, it can be insisted that by intercepting the return of Armenian communal property the Turkish authorities, among other purposes, have the purpose of suppressing Armenian communal institutions, which, in turn, has ramifications. Finally, the author underlines the case of the Istanbul-based journalist Hrant Dink, who was assassinated, and for which there still has not been a final verdict.

